

ENRIC VALOR

Una obra entre la passió i el compromís

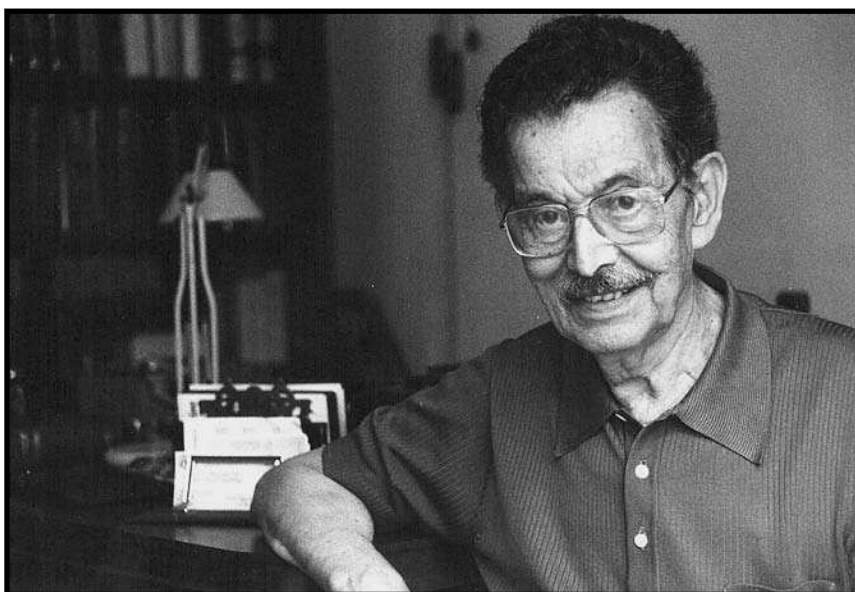
Òscar Pérez Silvestre

Comissari adjunt de l'Any Enric Valor de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua

Això diuen que era Enric Valor, aquell projecte d'escriptor que l'any 1932, quan tenia 21 anys, va arribar amb la seua família a Alacant, la gran ciutat del sud valencià. Hi aplegava amb un grapat de lectures fetes de casa: unes escoltades de menut de boca de sa mare, d'altres subministrades per la bona biblioteca clàssica dels seus pares, i encara de moltes altres històries compartides a la vora de la llar en aquelles llargues nits d'hivern o a la fresca estival. Heus ací un bagatge important, necessari, però no l'únic: tot allò estava adobat per la curiositat d'aquell jovençol delerós de saber i de posar-se a escriure.

El jove Enric Valor hi arribava procedent d'Elda, el centre industrial on havia viscut uns anys i havia treballat a les oficines directores de la producció de calcer. Allà havia conegut el socialisme, l'anarquisme, el naturisme, el vegetarisme i molts altres *-ismes* variats amb què ha esguitat pinzellades perennes en les seues novel·les, sobretot en les pàgines de *Temps de batuda*. *Mutatis mutandis*, els tres primers capítols d'aquesta obra central del «Cicle de Cassana» estrañan aquell temps d'adolescència i de l'adult primerenc, aprofitant-los i adaptant-los als objectius de la ficció.

Enric Valor i Vives arrelà en aquella ciutat de parlar mariner —que ja coneixia pels estudis lliures de Comerç— i, sense massa tardança, establí un primer contacte que el guiarà de la mà els dos anys de residència alacantina: Josep Coloma Pellicer, director del setmanari

Enric Valor al seu despatx treballant.

satiricopolític *El Tio Cuc*, que tan destacat lloc ocupa encara hui en l'univers simbòlic d'Alacant. Aquella coneixença el portarà directament a altres persones destacades de les lletres, de la política local i de la vida social relacionades amb els periòdics *El Luchador* i *Diario de Alicante*, i amb l'Associació de la Premsa Alacantina. De fet, molts d'ells simpatitzaren amb l'Agrupació Regionalista Alacantina, constituïda pel setembre de 1933 després de fer campanya amb arguments com aquest:

Així seria breu realitat l'engrandiment d'un grup valencianista que se projecta formar per entusiastes alacantins, sense distinció de classes i partits, per a incorporar-se a tots els elements autonomistes de València i Castelló. [...] ¡Tots junts, en llaç de germanor, fins el conqueriment del gloriós pervindre que desitja el poble valencià!

És fàcil que aquestes paraules sense signar siguen ja d'Enric Valor, aquell xicon que a colps i redolons —«passant trancs i barrancs», que diu ell en *Temps de batuda*— anava fent exàmens de Comerç i, alhora, sentia la crida de la llengua, de la literatura i de l'aventura. I crearen l'Agrupació Regionalista Alacantina, i per mitjà d'ella arribaren on van poder, però l'assoliment més interessant és que a Alacant es va parlar de valencianisme, de germanor, de destí comú amb les altres terres valencianes, del procés d'autonomia i d'un estatut en els anys de la II República. El valencià apareixia més sovint que no abans en la premsa, on semblava que estava en letargia oficial, i la gent d'Alacant escrivia en *El Camí*, fet a València, i *El Camí* es venia a la llibreria de l'alcalde Llorenç Carbonell, quan les bases ortogràfiques signades a Castelló de la Plana començaven a escampar-se com una taca d'oli.

Mireu si és important Alacant en la configuració germinal de Valor! Aquelles petites dedicacions posaren tots els fonaments, tots, de les seues ocupacions futures com a narrador, com a corrector lingüístic, com a difusor de la normativa i, també, fomentaren unes relacions d'amistat i admiració que trobarem sòlidament establides després de la Guerra Civil amb els intel·lectuals valencians de primera fila, tan influents i decisius per a la nostra llengua: Manuel Sanchis Guarnier, Carles Salvador, Josep Giner, Miquel Duran i Tortajada, Adolf Pizcueta, Emili Beüt... Podem dir que, sense l'etapa alacantina, potser la biografia del nostre Enric Valor hauria estat ben diferent: ell s'hi va exposar i fou tocat per sempre.

ENRIC VALOR: MEMÒRIA, COMPROMÍS I ESPERANÇA

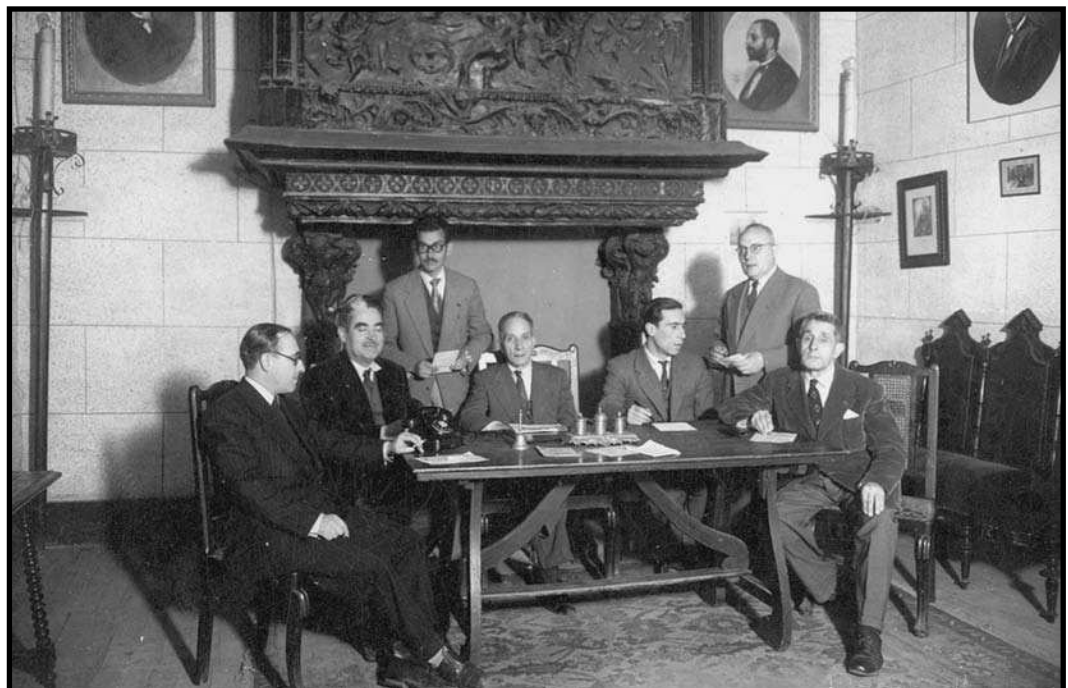
De la mateixa manera que ell ha fet en nosaltres: un dia va entrar en la nostra vida i s'hi va quedar. I quan dic «nosaltres», ho amplie a tot el poble valencià. Enric Valor és un valor perenne per a nosaltres des d'aquells anys decisius de preparació de l'escola en valencià i d'aplicació de la Llei d'ús i ense-

nyament (1983): aquells infants que llegírem o escoltàrem les *Rondalles valencianes* de boca d'algun mestre o animador —potser l'aportació més difosa, coneguda i estimada— incorporàrem el nom de Valor al nostre bagatge literari i cultural per sempre. Quan crequèrem i tinguérem altres necessitats, féiem cap a alguna de les seues obres normatives, elaborades amb una perspectiva divulgativa —de forma senzilla, i amb tot el rigor—, per damunt de tot, identificadora per als valencians i valencianes.

El professor Manuel Sanchis Guarnier escrivia l'any 1966 en el «Pròleg per als valencians» que introduïa el *Curso de lengua valenciana* del gramàtic de Castalla: «Enric Valor és un dels servidors de l'idioma més antics, més competents, més diligents i més altruistes. [...] Això, i la seua intensa coneixença dels preceptes gramaticals, li permeten emprar en les seues novel·les i les rondalles que transcriu, la prosa més sucosa, robusta, clara i acolorida de tots els escriptors valencians». I encara, l'admirable Josep Giner, professor de gramàtica històrica del nostre Valor, escrigué en una ocasió que era «l'escriptor valencià que posseeix naturalment més *llengua viva*

nadiua, usual, popular, instintivament ben usada, natural, espontània». Si els mestres deien això del nostre mestre...

Potser per això, i per altres factors també relacionats amb el determinisme, es proposà de fer unes novel·les que retingueren «allò que va ser» i que «portava camí de deixar de ser» pels processos d'industrialització, de conversió de la població en urbanita i del desarrelament consegüent. És una altra funció que aconsegueix la seua obra: la memorial, un «esforç contra l'oblit» que en deia Josep Pla en el prefaci de *Retrats de passaport*. Des de la tècnica del realisme —ell, que era un home forjat vitalment i literària en el segle XIX—, ens va narrar les cabòries amatòries de l'Aleix i la Pauleta, aquella «meravellosa aventura d'amor que havia començat en les altes terres de l'Aitana»; ens atansava les peripècies vitals de Bernat i, sobretot, del seu fill Àngel al mas de la Tillerera en *La idea de l'emigrant*; les microvides representatives de Cassana (Castalla i engires: Tibi, Monòver, Novelda, Onil, Banyeres...) en la trilogia que el va tindre ocupat «onze anys a sis hores diàries». Ell ja ens ho havia avisat i ho va acomplir: «Vaig començar a es-

Mestre de llengua en Lo Rat Penat (1954).

criure per l'amor a la literatura. L'amor a la narrativa, i especialment a les novel·les, no se m'havia refredat a través de tan diverses circumstàncies com havien afectat la meua vida».

Clar, fins que això fou realment possible –i també mentrestant– va bastir algunes rondalles: la meitat entre 1945 i 1963, just fins al primer volum de *Meravelles i picardies* de L'Estel il·lustrat per l'artista alcoià Ramon Castañer, gran admirador de l'escriptor i de la persona de Valor; i l'altra meitat mentre complia una condemna a la Presó Model de València, que aparegueren a partir del 1970 i, totes en comunió, definitivament les 36, en els dos primers volums de l'*Obra Completa* de Gorg de 1975 i 1976. Heus ací el corpus definit dels relats tradicionals –rondalles i llegendes– literaturitzats, naturalitzats i nacionalitzats que han circulat no tan sols per les contrades on les va recollir o les va situar, sinó per tot el País Valencià, de vegades adaptades, convertides en obres de teatre infantil o d'adults, en centenars de propostes d'animació a la lectura, en còmics i auques, en falles –sí, també en diverses falles–... En poques paraules, són uns materials plens de possibilitats que delecten i ensenyen, seguint les màximes dels gèneres instructius de la retòrica clàssica. Com les converses que l'enamorat Frederic Genovard creu que li podria proporcionar la seua idolatrada Ireneta, les rondalles ens parlen «de les coses humanes que són matèria de conversa universal, de coses elementals, primitives i pregones, de punts d'albir instintius i certers interessantíssims, de la vida com és, és a dir, de les coses essencials del viure, dels seus trets mestrivols i eterns» i desintoxiquen la nostra ment «d'uns coneixements i uns judicis excessivament llibrescos» (*Temps de batuda*, p. 247). En el cas dels valencians, però, són més encara: ens recuperen un cabal de cultura en vies d'extinció i el rellança com un doll de dignitat i de

Enric Valor
excursionista.

reconciliació del nostre poble envers una part de la seua tradició. El Mestre aconsegueix «nacionalitzar» els relats, adaptar-los a la realitat geogràfica de les nostres terres, fer palesos molts trets costumistes i fer literatura dins del respecte al gènere folklòric, amb un llenguatge planer i popular riquíssim. Malgrat que el nostre autor les definisca com «un subproducte de la censura», com va indicar Jaume Albero (2004: 266), «la tasca de rondallaire de Valor ha estat quelcom més que una substitució de la de novel·lista. En ella hi ha tot Valor: el novel·lista, el lexicòleg, i també el rondallaire que ja havia publicat les primeres narracions folklòriques en l'Editorial Torre.»

El monumental «Cicle de Cassana» és un compendi narrat d'un temps i d'una manera de viure que caduquejava, escrit amb l'àmplia perspectiva que donen els anys. La saga, no uniforme pel que fa al tractament narratològic, ens introdueix en les històries d'una fantàpolis que pot ser representativa d'altres contrades valencianes.

Hi afloren uns personatges que de vegades són bocins de l'autor, que hi aporten moltes de les vivències despertades en el contacte de Valor amb la terra nadiua. «De les cendres de la fallida familiar –ens dirà el seu nebot Josep Valor i Gadea en *El mas de Planisses*– va sorgir la trilogia, una meravella literària plena d'evocacions al passat, a les terres perdudes i a la nostra peculiar visió del món». Si el paisatge restava com a relligador potent del personatge d'Aleix a la terra dels seus, en el «Cicle de Cassana» ens la immortalitza per sempre: «Vaig llançar una ullada a la serra, en direcció als tossals de l'Almussai, on el verd de la pineda i la distància es combinaven en un tiny indefinible tirant a violeta fosc. L'horitzó per allà també límpid: res de boires ni bromes que enterbolissen gens l'aire. Ja les havia llucades, les muntanyes; mentre que venia al poble maleta en mà, imaginava la vida plàcida que allà amunt, en aquell petit món, devia seguir desenvolupant-se i que aviat anava jo a gaudir de bell nou.» (*Temps de batuda*, p. 281).

Aquella primera novel·la, *L'ambició d'Aleix*, que tants bacs i il·lusions entreverats li va portar, il·lustra un altre tret de Valor. Les diverses edicions (1960, 1982, 1985 i 1995) ens mostren ben a les clares el grau d'exigència i la meticulositat d'aquest arquitecte de relats, que no perd l'ocasió de perfilar el seu projecte narratiu, que el creu sempre susceptible de millores i d'actualitzacions. Tals reescriptures ens ajuden a comprovar el seu procés evolutiu dins la teoria literària i en la tècnica novel·lística, que afectarà a més el model de llengua que l'autor perfecciona a cada edició. Ben mirat, és així també com actua quan es dedica a la gramàtica.

LA LLENGUA: EL SEU «SERVEI SOCIAL»

D'aquelles primeres lliçonetes de lectura en *El Tio Cuc* basades en els treballs de Carles Salvador, Valor s'enlaira en la dècada dels anys seixanta per a crear materials bàsics que coneixeran l'edició singular, sense perdre de petja els mestres: *Lea valenciano en diez días* i *Curso de lengua valenciana* (1966), *Millorem el llenguatge* i *Curso medio de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* (de la seua estimadíssima Gorg), *Curs mitjà de gramàtica catalana, referida especialment al País*

Valencià, *La flexió verbal*, *Temes de correcció lingüística* i els vocabularis escolars. Ell ens ho justificarà des de la bonhomia i la humilitat que el caracteritzaven: «He tingut molta afició a la gramàtica. Sóc un home meticulós, i he entès amb facilitat els aspectes ortogràfics, gramaticals i sintàctics de l'idioma. Això és una manera de ser de les persones: no és només la formació, és una sensibilitat especial, innata... Com un ferrer que fa les ferradures millor que ningú; no sap per què, però té més habilitat. Per eixa vocació de gramàtic, vaig pensar d'ensenyar als meus paisans les coses que jo sabia: els meus coneixements posats al servici de la dignificació de la llengua. I ho vaig fer. Això va ser l'origen de les meues publicacions gramaticals.»

Ell va actuar des de tres premisses ben madurades: en primer lloc, mostrar la llengua de manera que els valencians no en desconfiàrem tant i dignificar la llengua col·loquial en tot allò que té de pura; segonament, «es preocupa més d'informar el lector i de destacar els aspectes positius que no de reprimir les corrupcions» tal com va escriure el malaguanyat Joan Solà; i, finalment, transmetre-ho de tal manera que siga capaç d'engrescar. Tot això lliga amb el seu «amor desesperat per la llengua», o

dit altrament, amb el fet de viure el present com una responsabilitat i d'albirar el futur amb esperança. Si hui es trobara entre nosaltres, estic segur que es tornaria a alegrar de veure que les eines que va elaborar per a influir positivament en la conscienciació del nostre poble —fonamentals per a nosaltres— continuen sent efectives, conegudes, valorades i usades.

Però, sobretot —en opinió autoritzada del Dr. Emili Casanova— el seu magisteri ens el dona en l'apartat lèxic. En efecte, Enric Valor és sense cap dubte la persona que més ha contribuït a la recuperació del lèxic i a la dignificació literària del vocabulari popular valencià. Valor heretà el lèxic ric i variat de primeries de segle de les comarques de l'Alcoià i de la Marina, ampliat en els anys trenta pel de l'Alacantí i en els anys quaranta pel de l'Horta de València i els Ports de Morella, en una època de vitalitat del món rural on encara es podia viure només en valencià. Aquesta herència li va fer comprendre més que a ningú que la recuperació de la llengua havia d'anar acompanyada de l'inventari i posada en circulació de tots els lexemes vius i genuïns, sense importar-li si eren acceptats o no per la normativa lèxica. Els consells del seu mestre Josep Giner i la visió idíl·lica que tenia del seu valencià l'acabaren de convèncer: «els valencians tenim grans reserves de vocabulari, que en altres indrets només coneixen a través de la lectura dels clàssics; posseïm un tresor d'expressions magnífiques; conservem girs sintàctics d'una gran puresa [...]. I el nostre deure és preservar-ho, fer-ho valdre, i en una paraula, aportar-ho a la llengua general».

Enric Valor és també l'home que ha sabut crear una riquíssima llengua literària que encara és un punt de referència obligada per als escriptors més exigents i per als ensenyants més conscienciats. És l'autor que coneix i ha fet actuar totes les virtualitats expressives de

Enric Valor, una de les cinc vegades que ha estat investit Doctor Honoris Causa.

Exposició «Enric Valor. El valor de les paraules» a Cocentaina.

la llengua, des de la coneixença profunda de la nostra cultura i dels mecanismes creatius del valencià. A més, és l'escriptor que millor representa la continuïtat ininterrompuda de la tradició lingüística i literària valenciana.

Per Enric Valor i per altres mestres de la Filologia sabem que «tots els valencians estem moralment obligats a contribuir a l'ús, al conreu, al respecte i a la difusió del valencià, el nostre català; i encara que els estudis d'altres llengües puga enriquir-nos, no podem consentir la destrucció cultural i espiritual del nostre poble». Enric Valor, vital i entusiasta, és un exemple per al poble valencià. No és el moment ara d'exposar ací cap buidatge dels centenars d'etiquetes positives que hom li ha posat. Quan enmig de les maltempsades reprengué els seus treballs, la nostra llengua patia els processos més ràpids de castellanització, d'estigmatització, d'ocultació i de deserció coneguts fins aleshores. Sens dubte, les seues notes lingüístiques publicades en la premsa de València van anar preparant el camí que, en temps millors i d'oficialitat, ens han menat a disposar d'unes bases sòlides per a la difusió de la normativa consolidada i per a la normalització social del valencià. No és agosarat afirmar que l'escola actual, per exem-

ple, no seria igual sense Enric Valor; i tampoc l'ensenyament genèric de la llengua en tants àmbits com es fa hui en dia. És per això que el seu compromís irrenunciable ens ha de servir per a valorar com és d'important, en èpoques difícils, l'estima natural, «serena però ferma» –que deia ell– del principal signe d'identitat tangible d'un poble, aquell que embolcalla i amera la nostra manera particular de veure el món.

VISQUEM L'ANY ENRIC VALOR!

Us convide, catalans, balears i valencians, a gaudir de l'Any Enric Valor i a participar de les desenes d'iniciatives que la societat ha generat i generarà al caliu de l'aniversari del seu naixement, des de les institucions, associacions culturals, entitats educatives en un sentit ampli, editorials, revistes, grups festius, colles excursionistes i de molts altres caires, capficades en un objectiu: que Enric Valor i el seu treball continuen sent un referent literari i cívic per a tots. Aproveu l'avinentesa per descobrir o per rellegir la seua variada obra, que ha deixat un solatge indeleble en els valencians, part constituent i imprescindible de la cultura catalana. Com va dir el

Dr. Jordi Colomina en l'acte d'investidura com a Honoris Causa a la Universitat d'Alacant (5 de novembre de 1999), «tota l'obra de Valor, narrador per vocació i gramàtic i lexicògraf per convicció cívica, per davall de la seua aparent diversitat, té un eix bàsic evidentíssim: el compromís amb el poble valencià a través de la paraula.»

Clar i ras, Enric Valor ha estat capaç de fer que els valencians, generació rere generació –i ja en són unes quantes!–, ens coneguem millor i ens hi reconeguem com a poble. Just havia començat aquestes línies anunciant «Això diuen que era Enric Valor...». Jo només volia fer-ne d'altaveu, perquè m'incloc en la riuada d'humils admiradors i estudiosos de la seua vida i obra, una vida i una obra emmarcades entre la passió i el compromís.

